

САВЕЦКАЯ ГІСТАРЫЯГРАФІЯ ГІСТОРЫІ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

А.М. Люты, А.Э.Лютая, г. Мінск

Першыя працы па гісторыі Вялікай Айчыннай вайны былі напісаны савецкімі партыйнымі і дзяржаўнымі дзеячамі СССР. Напрыклад, у кнігу “О Великой Отечественной войне Советского Союза” ўвайшлі тэксты выступленняў і загадаў Вярхоўнага Галоўнакамандуючага і іншыя дакументы, у якіх падкрэсліваліся ўсенародны вызваленчы характар вайны, яе мэты, накіраваныя не толькі на ліквідацыю небяспекі, якая навісла над краінай, але і ў аказанні дапамогі народам Еўропы ў барацьбе з фашызмам [1, с. 129–130].

Прапагандыскі характар насіў зборнік артыкулаў і выступленняў М.І. Калініна “Всё для фронта! Всё для победы!” (1942) [1, с. 130].

Ход ваенных дзеянняў падрабязна быў прааналізаваны ў зводках Саўінфармбюро. У канцы вайны яны былі выдадзены ў дзевяці тамах [2].

Дзяржаўная камісія, якая была ўтворана 13 верасня 1945 г. для высьвятлення і даследавання матэрыяльнай страты, прычыненай нямецка-фашысцкімі захопнікамі дзяржаўным прадпрыемствам, калгасам, грамадскім арганізацыям і грамадзянам СССР, дакументальна даказала характар гітлераўскай агрэсіі на акупіраванай савецкай тэрыторыі. У 1942–1945 гг. актыўна працавала камісія па стварэнню “Летописи Отечественной войны” АН СССР. І.І. Мінц ў 1942 г. выступіў на агульным сходзе АН СССР з дакладам “Исторические документы Великой Отечественной войны” з прапановай збіраць і апрацоўваць крыніцы па гісторыі вайны, у тым ліку і мемуары. У бліжэйшыя гады выходзяць першыя публікацыі ўспамінаў кіраўнікоў партызанскага руху П. Ігнатава, С.А. Каўпака [3].

Вялікую ролю ў развіцці гістарыяграфіі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны адыграла выданне зборніка дакументаў “Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны” (т. 1–3, 1946–1947). Крыніцазнаўчы характар насіла і праца І.С. Краўчанка “Падпольны бальшавіцкі друк у Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны” [4].

На гэтай крынічнай аснове ў другой палове 40–50-х гг. разгарнулася фундаментальная даследчая праца, якая дазволіла даць навуковы аналіз гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, яе характару, ацаніць яе важнейшыя этапы, паказаць ролю народных мас у дасягненні перамогі над фашызмам.

Вялікае значэнне для далейшага даследавання гісторыі вайны мелі абагульняючыя працы навукова-папулярнага характару, у якіх разглядалася яе вызваленчая накіраванасць, аналізаваліся крыніцы перамогі савецкага народа, давалася падрабязнае апісанне важнейшых бітваў. Сярод гэтых прац можна назваць даследаванні І.І. Мінца, І.У. Анісімава і Г.В. Кузьміна, Ф.Дз. Вараб’ёва і В.М. Краўцова, Б.С. Цельпухоўскага і інш. [5].

У першыя пасляваенныя гады працы насілі ваенна-гістарычны характар і былі накіраваны перш за ўсё масаваму чытачу, былі ідэалагаваныя [6.]. Асабліва гэта

было прыкметна пры высвятленні ролі камуністычнай партыі як арганізатара перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне [7].

Цікавым даследаваннем была праца Я. Салдаценкава, прысвечаная працоўнаму гераізму рабочых, сялян, інтэлігенцыі, аналізу ваеннай эканомікі [8]. Адметнай з'явай у гістарыяграфіі праблемы мела даследаванне М.А. Узнясенскага па аналізу ваеннай эканомікі, насычанае багацейшым статыстычным матэрыялам і яго грунтоўным навуковым аналізам [9].

Усе працы 40–50-х гг. па гісторыі Вялікай Айчыннай вайны займаюць сваё дастойнае месца ў гістарыяграфіі, яны былі важкім укладам у развіццё гістарычнай навукі, але час, калі яны ствараліся, метадалогія, на якіх яны базіраваліся, паўплывалі на іх навуковы ўзровень. Вузкая крынічная база, ідэалагізацыя многіх падзей, замоўчванне фактаў, асабліва пачатку вайны, спрошчванне складаных эканамічных, сацыяльных, нацыянальных і палітычных праблем, якія ўзніклі да пачатку Вялікай Айчыннай вайны, а праявіліся ў ходзе гэтай вайны і пасля яе завяршэння.

Другі перыяд развіцця савецкай гістарыяграфіі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны прыпадае на 60–80-я гады. Для прац гэтага перыяду характэрна комплекснае даследаванне праблем не толькі Вялікай Айчыннай вайны, але і праблем Другой сусветнай вайны. Больш шырокай стала база крыніц, змяняліся метады яе даследавання. К гэтаму часу былі канчаткова створаны Цэнтральны ваенны архіў міністэрства абароны СССР. Былі надрукаваны важнейшыя дакументы Дзяржаўнага камітэта абароны, Стаўкі Вярхоўнага галоўнакамандуючага, камандавання франтоў, выходзяць успаміны маршалаў Г.К. Жукава, А.М. Васілеўскага, С.М. Шцеменка і іншых ваенных палкаводцаў [10].

Важнейшай вехай у вывучэнні гісторыі вайны стала стварэнне шасцітомнага даследавання “История Великой Отечественной войны советского народа в 1941–1945 гг.” (1963–1965). У напісанні гэтай працы прынялі ўдзел вучоныя розных навуковых цэнтраў, вышэйшых навучальных устаноў, архіваў краіны. Аўтары абагульнілі і прааналізавалі велізарны пласт дакументальных матэрыялаў, змаглі раскрыць усе формы барацьбы савецкага народа ў Айчыннай вайне: на фронце, у тылу ворага, на працоўным фронце. Большасць дакументаў уводзілася ў навуковы зварот упершыню. Былі ўсебакова раскрыты і грунтоўна прааналізаваны не толькі важнейшыя праблемы ваеннай гісторыі, але і эканамічнае і грамадска-палітычнае развіццё, знешняя палітыка СССР у гады Вялікай Айчыннай вайны. Да шэрагу такіх фундаментальных прац належыць і 12-томная “История второй мировой войны. 1939–1945” [11]. Такія ж працы выходзілі і ў саюзных рэспубліках [12].

Гэтыя абагульняючыя працы падвялі вынікі даследаванняў савецкіх гісторыкаў гэтай праблемы, якая ўплывае не толькі на развіццё гістарыяграфіі на сучасным этапе, але адыгрывае вялікую ролю ў патрыятычным выхаванні нашай моладзі.

У гэты час было напісана некалькі соцен прац па гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і прааналізаваць іх усе у невялікім артыкуле немагчыма, тым болей і аўтары не ставілі такую мэту. Галоўнае, на наш погляд, даць агульную характарыстыку

развіцця савецкай гістарыяграфіі гэтай вельмі актуальнай праблемы ў гістарычнай навуцы.

Нельга не адзначыць грунтоўныя даследаванні асобных праблем гісторыі Вялікай Айчыннай вайны савецкімі гісторыкамі ў пасляваенны час. Напрыклад, праблема перабудовы народнай гаспадаркі дзяржавы на ваенны лад, працоўны подзвіг савецкага народа былі разгледжаны ў працах А.У. Мітрафанавай, Г.А. Дакучаева, Ю.У. Аруцёняна, У.А. Яжова, Г.Г. Марэхінай і інш. [13].

Вялікае значэнне ў гэтым плане мелі праца Г.С. Краўчанкі [14] і калектыўная манаграфія “Советская экономика в период Великой Отечественной войны. 1941–1945 гг.” [15]. У гэтых працах раскрываецца ўся складанасць стварэння адладжанай ваеннай гаспадаркі.

У гэты перыяд былі праведзены даследаванні ўсенароднай барацьбы, якая разгарнулася на акупаванай ворагам тэрыторыі (дзеянасць партызан, падпольных партыйных, камсамольскіх, антыфашысцкіх арганізацый, барацьба насельніцтва, накіраваная на зрыў эканамічных, палітычных, ваенных мерапрыемстваў захопнікаў) [16].

Такім чынам, савецкая гістарыяграфія гісторыі Вялікай Айчыннай вайны прайшла два перыяды, 40–50-я і 60–80-я гады, якія адрозніваліся адзін ад другога не толькі тэматыкай, крынічнай базай, узроўнем навуковасці, характарам і колькасцю прац, але і фундаментальнасцю. У 60–80-я гады выйшла шмат зборнікаў дакументаў і матэрыялаў, калектыўных шматтомных манаграфій, у якіх разглядалася шырокае кола пытанняў, звязаных з гісторыяй вайны, але і для гэтага перыяду, як і для ўсёй савецкай гістарыяграфіі праблемы былі характэрны недахопы: вузкасць метадалогіі і метадаў даследавання, замоўчванне складаных і спрэчных пытанняў, забарона карыстацца даследчыкам асобнымі архіўнымі справамі, адсутнасць фундаментальных прац па гістарыяграфіі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Але савецкія гісторыкі залажылі падмурак, на якім будзе створаны аб’ектыўны шматтомны твор па гісторыі гэтай эпохальнай вайны, у выніку якой савецкі народ перамог фашызм, пазбавіў многія краіны ад карычневай чумы і рабства.

Літаратура і крыніцы

1. Историография истории СССР: Эпоха социализма : учеб. для вузов по спец. «История» / В. Е. Иллерицкий [и др.] ; под ред. И. И. Минца. – М. : Высшая школа, 1982. – 336 с.
2. Сообщения Советского информбюро. Справочник : в 9 т. – М., 1944–1945. – 9 т.
3. Игнатов, П. Записки партизана / П. Игнатов. М., 1944 ; Ковпак, С. А. От Путивля до Карпат / С. А. Ковпак. – М., 1945.
4. Краўчанка, І. С. Падпольны бальшавіцкі друк у Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны / І. С. Краўчанка. – Мінск, 1950.
5. Минц, И. И. Великая Отечественная война Советского Союза / И. И. Минц. – М., 1946 ; Анисимов, И. В. Великая Отечественная война Советского Союза / И. В. Анисимов, Г. В. Кузьмин. – М., 1953 ; Воробьев, Ф. Д. Победы Советских Вооруженных Сил в Великой Отечественной войне / Ф. Д. Воробьев, В. М. Кравцов.

– М., 1953 ; Тельпуховский, Б. С. Великая Отечественная война Советского Союза. (1941–1945) / Б. С. Тельпуховский. – М., 1952; Очерки истории Великой Отечественной войны 1941–1945. – М., 1955.

6. Тельпуховский, В. С. Великая победа Советской Армии под Сталинградом / В. С. Тельпуховский. – М., 1953 ; Захаров, В. А. Очерк начального периода Великой Отечественной войны / В. А. Захаров. – М., 1949 ; Возненко, В. В. Освобождение Киева (осень 1943 г.) / В. В. Возненко, Г. М. Уткин. – М., 1953 ; Минасян, М. М. Победа в Белоруссии : Пятый сталинский удар / М. М. Минасян. – М., 1952 ; Степанов, Н. Д. В боях за Днепр / Н. Д. Степанов, М. И. Голышев. – М., 1954 ; Румянцев, Н. М. Победа Советской Армии в Заполярье / Н. М. Румянцев. – М., 1955 ; Трактуев, М. И. Освобождение Западной Украины. Шестой удар Советской Армии (1944 г.) / М. И. Трактуев. – М., 1954.

7. Кучин, Д. М. Партия большевиков – вдохновитель и организатор победы в Великой Отечественной войне Советского Союза / Д. М. Кучин. – М., 1947 ; Шатагин, Н. И. Коммунистическая партия – вдохновитель и организатор побед советского народа в Великой Отечественной войне / Н. И. Шатагин. – М., 1955 ; Краўчанка, І. С. Работа Кампартыі Беларусі ў тылу ворага (1941–1944 гг.) / І. С. Краўчанка. – Мінск, 1959.

8. Солдатенко, Е. Трудовой подвиг советского народа в Великой Отечественной войне / Е. Солдатенко. – М., 1954.

9. Вознесенский, Н. А. Военная экономика СССР в период Отечественной войны / Н. А. Вознесенский. – М., 1948.

10. Конев, И. С. Записки командующего фронтом. 1943–1944 / И. С. Конев. М., 1972 ; Рокоссовский, К. К. Солдатский долг / К. К. Рокоссовский. М., 1972 ; Жуков, Г. К. Воспоминания и размышления : в 3 т. / Г. К. Жуков. – М., 1974. – Т. 1–2 ; Баграмян, И. Х. Так началась война / И. Х. Баграмян. – Киев, 1975 ; Лелюшенко, Д. Д. Москва – Сталинград – Берлин – Прага / Д. Д. Лелюшенко. – М., 1975 ; Москаленко, К. С. На Юго-Западном направлении : в 2 т. / К. С. Москаленко. – М., 1975. – 2 т. ; Штеменко, С. М. Генеральный штаб в годы войны : в 2 т. / С. М. Штеменко. – М., 1974. – 2 т. ; Якубовский, И. И. Земля в огне / И. И. Якубовский. – М., 1975 ; Гречко, А. А. Годы войны, 1941–1943 / А. А. Гречко. – М., 1977 ; Кузнецов, Н. Г. Курсом к победе / Н. Г. Кузнецов. – М., 1976 і інш.

11. История Великой Отечественной войны Советского Союза. 1941: в 6 т. – М., 1963–1965. – 6 т. ; История второй мировой войны : в 12 т. – М., 1973–1982. – 12 т.

12. Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны : в 3 т. – Минск, 1983–1985.

13. Митрофанова, А. В. Рабочий класс СССР в годы Великой Отечественной войны / А. В. Митрофанова. – М., 1971 ; Морехина, Г. Г. Рабочий класс – фронту. Подвиг рабочего класса СССР в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. / Г. Г. Морехина. – М., 1962 ; Куманев, Г. А. Советские железнодорожники в годы Великой Отечественной войны (1941–1945) / Г. А. Куманев. – М., 1963 ; Алехнович, Г. И. Трудящиеся Белоруссии – фронту / Г. И. Алехнович. – Минск, 1972 і інш.

14. Кравченко, Г. С. Экономика СССР в годы Великой Отечественной войны. 1941–1945 гг. / Г. С. Кравченко. – М., 1970.

15. Советская экономика в период Великой Отечественной войны. 1941–1945 гг. – М., 1970.

16. Лапунова, Т. А. Партийное подполье и партизанское движение в западных центральных областях РСФСР (июнь 1941 – 1943 гг.) / Т. А. Лапунова. – М., 1973 ; Всенародное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944 г.) : в 3 т. – Минск, 1973 ; Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза. 1941–1945 : в 3 т. – Киев, 1973 ; Война в тылу врага. – М., 1974 ; Пономаренко, П. К. Непокоренные / П. К. Пономаренко. – М., 1975 і інш.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ